

PALÓCZI ANTAL: VÉDEKEZÉS AZ ÉKTELEN ÉPÍTKEZÉSEK ELLEN

Budapest építési fejlődésének legújabb korszakában oly jelenségek tűnnek föl, amelyek ellenében a védekezés immár elodázhatatlan szükség. Az építőművészet sajátos alkotásait kell szemlélnünk a budapesti épületek egy részénél, és néma megdöbbenéssel, ámuló bosszankodással látjuk az oly építkezések elszaporodását, melyek lehetetlen architektúrájukkal, ízléstelen tömegükkel, vagy a környezettel való diszharmóniájuk miatt méltán kihívják az elitélő kritikát.

Általános felháborodássá zúdult a közvélemény, amidőn a budapesti architektúra egy ilyen szörnyszülötte odamerészkedett egy olyan exponált helyre, ahol önkéntelenül is mindenkinek szeme, tekintete kell hogy rajta fennakadjon. Fővárosunk ragyogó Dunapartján, közvetlen a Margithíd alatt, felépült most oly ház, egy „Palatinus-épület“, mint koronája az ízléstelenségnek, mely megjelenésével arculcsap minden jóérzést és ízlést, és felidézte az ellene való tiltakozásnak hangos megnyilatkozását.

Éktelen, csúnya foltot ejt ez új épület ama felséges városképen, a főváros világszerte emlegetett dunaparti panorámáján, mely elsősorban tette és teszi Budapestet: szép várossá!

Az előlotti felháborodás szerzett jelenleg tágabb körökben is népszerűséget oly tárgynak, mely eddig még a szűkebb szakkörökben sem örvendett élénkebb érdeklődésnek. S ez: Budapest építésügyi szabályzata.

S arról folynak most vitatkozások, hogy lehet-e vagy nem megakadályozni, az építésügyi szabályzat alapján, az ízléstelen építkezéseket s miért nem történt vagy történhetett intézkedés arra nézve, hogy ily botrányos építkezés, mint amilyen a Dunaparton létesült új „Palatinus-ház“, ne sértse a jó ízlést, ne ejtsen rút külsejével foltot Budapest legszebb városképén.

Amidőn a szomorú aktualitássá vált e tárgyhoz a Magyar Iparművészet hasábjain szót emelek, nem akarom szaporítani az ízléstelen építkezések fölötti kesergéseket, hanem inkább az a célom, a városépítő objektív szempontjából fejtegessem és megvilágítsam, hogy általában mi az építésügyi szabályzat lénye, jelentősége, minő szerepet tölt be, minő hatáskör jut számára a városban létesülő építkezések tekintetében. Még pedig a fent említett incidensből kifolyólag, különösen arra való tekintettel, miképp és minő mértékben hatnak vagy kellene kihatniok a szabályzat határozmányainak az ízléstelen építkezések megakadályozására, illetőleg a művészi tekintetek és igények megóvására.

Szerencsés véletlen folytán oly szerencsés helyzetben vagyok, hogy nem is kell megérőltetnem magamat. Mert még tavaly nyáron kezembe került dr. Ing. Stübben,* elismert híres német városépítőnek az az előadása, melyet Berlinben a városépítő-szeminárium 1914. évi folyamán tartott ezen a címen: „A községek feladatai az építőrendszabályok terén, különösen művészi tekintetből“. Nem is mulasztottam el Stübben ez alapos és kimerítő fejtegetéseit hű fordításban, magyar nyelven egyik szaklapunkban közreadni.

Így talán eltekinthetek attól, hogy előhozakodjam az építésügyi szabályzatról ismételtlen adott saját fejtegetéseimmel amely, fejtegetésekkel hosszú évek során át csak azt tudtam elérni, hogy fölényes mellőztetés lett osztályrésze azon törekvésemnek, amellyel Budapest városépítésében a modern eszmék érvényesítését és terjesztését kívántam elérni. Segítségül hívom tehát a külföldön elismert szaktekintélynek tanítását, amiből majd az is ki fog tűnni, mennyivel előbbre van és messzebb jár ott a városépítés terén a szervezési munka, ahol minálunk épp csak a kezdet kezdetén állunk.

* Dr. Ing. Stübben J., titkos építőfőtanácsos, Köln város szabályozásának megalkotója és építésügyeinek volt igazgatója, a „Städtebau“ kézikönyv szerzője, a leghivatottabb magyarozója és interpretátora a városi építésügyi szabályzatnak.

Stübben szerint is „a városi építésügyi szabályzat tisztán rendőri intézkedés“. Korlátozzák joghatályát ama határok, amelyek általában a rendőri beavatkozás irányában vonattak. Ezek szerint kötelessége meghozni minden szükséges intézkedést a közrend, közcsend, közbiztonság fenntartására és elhárítására oly veszélyeknek, amelyek a közönséget vagy egyes tagját fenyegetik.

Tehát nem gazdasági és esztétikai vagy művészi érdekek védelme, hanem „veszélyek elhárítása“ képezi feladatkörét az építésügyi szabályzatnak. Veszélyek, amelyek az építkezéseknél előállhatnak oly hibákból, amelyeket az állékonyság, a tűzbiztosság, a forgalom biztonsága és a közegészség ellen elkövetnek. Így tehát teljesen helytáll az a jogász felfogás, hogy az építésügyi szabályzatnak önmagában művészi tekintetben nincsen ingerenciája az építkezésekre.

Ebben azonban nem nyugszik meg Stübben, hanem azt mondja tovább: „Ezek szerint tehát művészi tekintetek nem forognának fenn, hogyha az építésügyi szabályzat jogi határozatai nem bírnának önmagukban már bizonyos esztétikai kihatással is és ha nem volnának oly községi ténykedések a rendőrségek mellett, amelyek szoros nexusban vannak az építési ügygel. Ezek pedig: a városterv megállapítása és alkalmazása! Továbbá: az 1907. évi július 15-én kelt ú. n. eléktelenítés elleni törvény és legújabbán: az építő tanácsadás!“ (De csak Németországban.)

Míg tehát Németországban a rendelkezések e négy csoportja az, amely az építő tevékenységét befolyásolja és irányítja, bizonyára kielégítő és kimerítő hatású, addig minálunk még meg kell elégednünk az ideirányuló rendelkezések első kettőjével: az építésügyi szabályzattal és mellette a városterv megállapításával és alkalmazásával.

Sem „eléktelenítési törvényünk“ nincs, sem nem ismerjük még az „építő tanácsadást“. Utóbbi még ez idők szerint Németországban sincsen általánosan honosítva, csupán a rajnamenti tartományokban.

Egész a legújabb időkig (1907) a városoknak általában csak az építésügyi szabályzat, továbbá a városterv állott rendelkezésre az építkező tevékenység irányítására és befolyására. És sikerült általában ezek segítségével kielégíteni a művészi igényeket is! Nem volt panasz e tekintetben Budapest egyik városrészében sem. Megóvták pl. a régibb Ferenc József tér művészi egységét és térharmóniáját az egyenlő beosztású és magasságú körülépítéssel. Művészi egyensúllyal ékeskedett a József-tér is, mert egyező házhomlokzatok vették körül. És nem-e tett és tesz szép művészi hatást a pesti Dunapart szép házsora a Rudolf-rakparton, a korzó mentén? Továbbá meg tudta óvni Pest városa az épületcsoport esztétikai egységét a görög templomot kísérő házaknál, annak ellenére, hogy nem voltak a házak egy tulajdonosé. Mind megannyi bizonyíték arra, hogy esztétikai, művészi értelemben is képes volt a város hatósága befolyásolni az építkezést, csupán a városterv és építésügyi szabályzat együttes alkalmazásával is!

Azért mondja Stübben: „a városterv, helyesebben városépítő terv, mely az építésügyi szabályzat előkészítője és vele legszorosabb kölcsönhatásban áll, kiterjed magától értetődleg úgy gazdasági, mint művészi tekintetekre is“. Van tehát eszköz, amellyel az építésügyi szabályzatnak pusztán rendőri joghatályát — a művészi szempontok érvényre emelésére — kiterjeszhetjük, kibővíthetjük.

S itt akadt meg nálunk a gazdasági s főleg a művészi követelések kielégítésére való gondoskodás, azért mert a városterv és építésügyi szabályzat egymással való szoros kapcsolata és kölcsönhatása nálunk elismerve nincsen, ez irányban még a fogalmak megegyezésre nem jutottak.

Évek óta vallom és sokszor és ismételten hangoztattam, miszerint az építésügyi szabályzat nem egy önálló, önmagában bevégzett alkotás, hanem folyamánya és tartozéka a várostervnek és szervesen összefügg a város általános szabályozási, ill. beépítési tervével! Megállapításuk sorrendjére nézve pedig feltétlenül áll az, hogy előbb való és előbb állapítandó meg a városszabályozó és beépítési terv és csak utána, ennek nyomán alkotható meg az építésügyi szabályzat! Ennélfogva csak

úgy jöhet létre a jó és helytálló építészeti szabályzat, ha az előzetesen elkészített városterv is helyes, jó és megfelelő!

Már pedig — sajnos — sokfelől konstatált tény, hogy Budapest részére nincsen megállapítva oly városterv, oly szabályozási és beépítési terv, amelyről azt lehetne állítani, hogy az jó és helyes, megfelel a város eddig fejlett viszonyainak és eleget tesz a modern városépítés követelményeinek, amelyek közé a művészi igények kielégítését is sorozzák.

E ténybeli — bizonyára végzetes következményekkel járó — állapotot maga a fővárosi tanács is elismerte, legutóbb az 1911. évi budgetnek előterjesztését kísérelő jelentésében. A közmunkatanács azonban más véleményen van. Ő kijelenti az 1911. évről szóló jelentésében, hogy már régen megvan Budapest városterve, ill. az általános szabályozási és beépítési városterv. Azonban ugyanabban a jelentésben, csak pár sorral alább beismeri a tanács, hogy „nincs tájékozva azon állami feladatok megoldásának módoszatairól, melyekről előre is tudjuk, hogy a főváros szabályozásában igen mélyreható változások szükségét fogják felidézni. Ide tartoznak azok a középületek, közintézetek, melyeket az állam a székesfőváros területén emelni fog és idetartozik különösen a pályaudvarok már régen időszerűvé vált rekonstrukciójának nagy kérdése“.

Leszögezhetem tehát a közmunkatanács saját nyilatkozata nyomán elvitathatatlan tényül: hogy már régen megvan a városterv, de hiányzik benne az a tartalom, amely, ha belekerül, amint kell hogy belejőjön, a terven igen mélyreható változások szükségét fogja felidézni!

S kérдем, ha a terv már régen készült, vajjon belekerülhettek-e abba a városépítés modern eszméi, amelyek nem régi, hanem legújabb keletűek? És végül még fel kell vetnem azt a kérdést is, vajjon megbízható-e az építészeti szabályzat, mely ezen terv folyamánként és vele szoros kapcsolatban kellett hogy elkészült legyen?

A feleletet erre a kérdésre megtaláljuk, ha körülnézünk Budapest építkezésében. Éktelen, csupasz tűzfalak meredeznek reánk a várhegy magas hegyoldaláról — a lejtős vidékeken letelepített villanegyedeket a Gellért-, a Naphegyen, a Rózsadombon, magas házak falai zárják körül — eltakarva a város felől a villatelepet s elzárva a kilátást. Megdöbbenve látunk a város külső vidékein földszintes házsorok közül kiemelkedni 4—5 emeletes házsörnyetegeket éktelen, csúnya tűzfalakkal, aminő visszataszító, ízlésbe ütköző látvány, olyannyira jár gazdaságilag rossz következményekkel úgy a telekárak, mint a lakásbérek végzetes felcsigázásával.

Középületeink rendszeresen úgy el vannak dugva, szűkös környezet közé beékelve, hogy alig akadunk rájuk s előttük nincsen hely, hogy az épületet élvezni is lehessen.

A görög templom épületcsoportjának szimmetriája megbontva, tereink legtöbbször, mint pl. a Ferenc József tér, a Fővámter, az Esküter körülhatárolásában rejtett térszervezésük megfosztva, a városépítésünk művészi irányban inkább visszaesést, semmint haladást mutat fel az újabb időkben!

Alapforrása és oka mind e helytelen, művésziellenes építkezéseknek és esztétikaellenes alkotásoknak a helyt nem álló, hiányos és hibás városterv s az ennek nyomán és következképp szerkesztett építészeti szabályzat, amelyek alkalmazása folytán sem gazdasági, sem művészi tekintetben kielégítő eredmény nem jöhet létre; ha meg is foltozzák a szabályzatot a fővárostól iniciált ú. n. művészi paragrafussal. És hiába tápláljuk a reményt, hogy ezzel a paragrafussal már biztosítva volnánk a jövőre nézve az iránt, hogy Budapesten többé nem fognak előfordulni helytelen, éktelen és ízléstelen építkezések, mindaddig ez illúzió fog bizonyulni, míg városépítésünkben nem indítjuk meg a gyökeres, alapos reformot azzal, hogy megállapítjuk a helyes új várostervet a modern követelések alapján, s nem haladunk azután logikus következetességgel a városépítőművészet azon az útján, amelyen egyes német városok imponáló eredménnyel járnak elől.

Mert nem szabad megfélekednünk arról, hogy a község adminisztrációjának nemcsak az a kötelessége, hogy rendészeti és felügyeleti intézkedésekkel a lakónép biztonsága és anyagi jóléte fölött őrkdjék, hanem fontos kötelessége intézményesen a község népének neveléséről, művelődéséről, ízlésének nemesítéséről is gondoskodni. S itt ismét Stübben szavait idézem, aki a városépítésről ekképpen nyilatkozik:

„Azért oly fontos, hogy a hatóságok a művészi szempontoknak a város építésében, építkezéseiben való érvényesítését teljes mértékben biztosítsák, mert az épületek állandóan, a nap minden órájában, mindenki, művelt és műveletlen, szeme előtt állanak s így a legkiterjedtebb mértékben éreztetik nevelő és művelő hatásukat. Mennél kevésbé hatja át a város alkotását a művészet, annál kisebb az épületek művészi hatása is, annál kevesebbet nyújt a város az idegennek, mint az odavalónak s annál ritkább a város polgáraiban városuk iránti ragaszkodása és a hozzáátartozandóság büszke érzete.“

DR. TAFNER VIDOR: AZ ORNAMENTUM

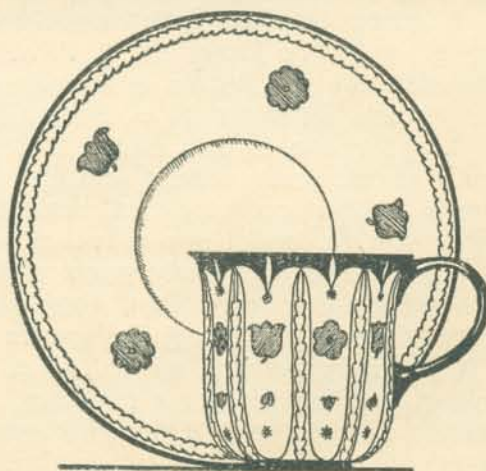
mesterségesen készült tárgy, ha nem valamilyen meglévő tárgynak az utánzata, mindig valamilyen való vagy képzelt szükséglet kielégítésére szolgál. Ennek következtében a tárgy olyan anyagból és az anyag-

nak olyan elrendezésével készül, hogy az előre látott célnak a lehető legjobban megfelelhessen. A tárgynak ezt a tulajdonságát, a valamire alkalmas voltát nevezzük a tárgy funkciójának vagy jelentésének; ha pedig a tárgyat mint fogalmat tekintjük, a fogalom tartalmának. A tárgy anyagát és anyagának elrendezését tehát a tárgy jelentése határozza meg. A tárgy pedig, mint magánvaló, természet-szerűleg nem lehet más, mint az anyaga és az anyagának a térben való elrendeződése. A tárgy anyaga és annak a térben való elrendeződése a tárgy jelentésétől függ, nyilvánvaló tehát, hogy a tárgyat, mint magánvalót, a tárgy jelentése határozza meg.

A tárgy anyagának a térben való elrendeződését közönségesen szerkezetnek szoktuk nevezni, ennek alkotó tényezőit pedig szerkezeti elemeknek. A tárgy, mint magánvaló, tehát a szerkezeti elemek útján függvénye a tárgy jelentésének.

A tárgyat, mint szemléleti jelenséget, látószervünk segítségével érzékeljük. A szemléleti jelenség létrehozásában tehát a tárgynak csak a látható alkotóelemei szerepelhetnek. Ezek a látható alkotóelemek, amennyiben csak szerkezeti elemek, esetlegesek. Mert tisztára a mechanikai törvények alkalmazásától függ, hogy a tárgy szerkezeti elemei közül melyek lesznek láthatók és melyek maradnak a tárgy belsejében láthatatlanul. A szerkezeti elemek láthatósága nem lévén összefüggésben sem

a tárgy jelentésével, sem alakjával, a tárgyról, mint magánvalóról, nem adhatnak szükségképpen felvilágosítást. Gondoljunk csak egy keitősfedelű órára, puszta szemlélés alapján semmi esetre sem tudhatjuk meg róla, hogy az idő mérésére szolgál; tarthatjuk pl. lépésmérőnek vagy fotométernek is. Hogy a tárgy, mint szemléleti jelenség, felvilágosítást adhason a magánvalóról, kell hogy anyagának egy részét, esetleg külön erre a célra szolgáló anyag többletet, látható módon úgy helyezzük el, hogy a tárgyról, mint magánvalóról, puszta szemlélet alapján felvilágosítást adjon. Minthogy a tárgy, mint magánvaló, a jelentés függvénye, jól megismerjük a tárgyat akkor, ha közvetlenül a tárgy jelentéséről kapunk felvilágosítást. Egyazon jelenségű tárgyak anyaga és szerkezete nem szükségképpen azonos. Lehetnek azonos jelentőségű tárgyak, amelyeknek anyaga és szerkezete különböző, például a zsebóra és a homokóra. Azért, hogy a tárgyat mint magánvalót megismerjük,

Dankó Ödön:
Csésze aljja.

E. Dankó:
Entwurf für eine Tasse.